

Activiteitenplan

initiatief Uitvoeringsagenda Faro

Dit model voor een activiteitenplan hoort bij de Subsidieregeling Uitvoeringsagenda Faro. Uw activiteitenplan met bijhorende begroting dienen ter beoordeling van uw initiatief. Hiertoe plaatst u enerzijds uw activiteitenplan op <https://faro.cultureelerfgoed.nl> (het Faro platform). Deelnemers van het platform kunnen op deze manier een reactie geven op uw initiatief. Anderzijds legt u zowel het(zelfde) activiteitenplan als ook de begroting voor door dit toe te sturen aan faro@cultureelerfgoed.nl. Op het Faro platform vindt u meer informatie over de procedure en criteria.

Onderstaande gegevens worden ingevuld door de organisatie/persoon die uiteindelijk ook de formele subsidieaanvraag zal indienen en tevens de subsidie op diens rekening ontvangt.

Naam organisatie:	Archol
Contactpersoon:	██████████
E-mailadres:	████████████████████
Telefoonnummer:	██████████
Naam initiatief:	Proteha mi
Totale kosten:	129715
Gevraagde subsidiebijdrage:	100715 exclusief btw
Bedrag cofinanciering door derden:	29000
Bedrag eigen bijdrage:	6075
Inzet vrijwilligers in uren:	6100

Activiteitenplan

1. Met welke vorm(en) van cultureel erfgoed heeft uw initiatief van doen?

(u kunt meerdere vakjes aankruisen)

- Integrale benadering van cultureel erfgoed
- Archeologie
- Gebouwd en aangelegd (groen) erfgoed
- Cultuurlandschap
- Roerend erfgoed
- Mobiel erfgoed
- Immaterieel erfgoed
- Oral History
- Archieven
- Digital born erfgoed
- Andere vorm, te weten

2. Geef een korte omschrijving (maximaal 400 woorden) van het initiatief, waarin u beknopt de aanleiding, de hoofdactiviteit en het doel formuleert.

Het initiatief "Proteha mi" (bescherm mij) is opgericht om het rijke immateriële erfgoed van Bonaire te beschermen met behulp van de verhalen uit de gemeenschap. Ondanks de grote culturele en historische waarde van dit erfgoed worden archeologische vindplaatsen bedreigd door talrijke bouwprojecten en andere bodem- en omgevingstorende ontwikkelingen op het eiland, zonder dat daar archeologisch vooronderzoek plaatsvindt. In het verleden zijn hierdoor archeologische vindplaatsen gedeeltelijk of zelfs volledig vernietigd. Daarmee is belangrijke informatie over hoe vroeger op Bonaire geleefd werd en welke plaatsen in het landschap belangrijk waren, verloren gegaan. Ook het droge en warme klimaat en de stijgende zeespiegel (waardoor kustlocaties onder water komen te staan) spelen een negatieve rol bij de degradatie van vindplaatsen.

Kennis over het verleden van Bonaire ligt echter bij ons, de bewoners van het eiland. Deze kennis is diep geworteld in ons lichaam, onze taal en ons DNA. Verhalen van voorouders worden doorgegeven aan jongere generaties, die deze weer doorvertellen aan hun kinderen. Zo zijn archeologische vindplaatsen ontdekt door inwoners op plekken waar zij vroeger als kind speelden. Er zijn al veel vindplaatsen bekend, maar een groot aantal is waarschijnlijk nog onontdekt. Deze vindplaatsen zijn van onschatbare waarde, want hierin liggen de wortels van onze gemeenschap.

Door de exponentiële bevolkingsgroei staat de culturele identiteit die de inwoners aan zichzelf en hun erfgoed toekennen onder druk, en dit zal in de toekomst alleen maar toenemen. In de jaren '90 telde Bonaire ongeveer 10.000 inwoners, terwijl de bevolking in 2024 is gegroeid naar bijna 26.000. De exponentiële bevolkingsgroei van Bonaire is toe te schrijven aan het koloniale verleden van Nederland, dat diepe sporen heeft achtergelaten op de bevolking die nu nog op het eiland leeft. Deze koloniale geschiedenis heeft niet alleen gezorgd voor sociale en economische ongelijkheden, maar heeft ook geleid tot structurele veranderingen in de demografische samenstelling van het eiland. De hedendaagse immigratie en groei kunnen gezien worden als een voortzetting van deze koloniale dynamiek, waarbij externe invloeden een steeds grotere rol spelen in het dagelijks leven van de Bonairiaanse gemeenschap. Algemeen bekend is dat een groot gedeelte van de huidige Bonairiaanse samenleving afstammen van tot slaaf gemaakten. Echter, de verhalen uit deze periode zijn vastgelegd vanuit een Eurocentrisch perspectief. Dit betekent dat de ervaringen en stemmen van de lokale bevolking, in het bijzonder die van de tot slaaf gemaakten en hun nakomelingen, vaak zijn onderbelicht of vervormd. Deze eenzijdige weergave van de geschiedenis doet geen recht aan de complexiteit en veerkracht van de Bonairiaanse gemeenschap. Door de digitalisering van het slavenregister is het mogelijk om via genealogie de levens uit vorige generaties weer te reconstrueren. Hierdoor komen niet alleen verhalen

over onze voorouders uit deze periode aan het licht, maar wordt ook duidelijk hoe de erfenis van slavernij en kolonialisme doorwerkt in de huidige maatschappij. Dit inzicht werpt een nieuw licht op hoe historische onderdrukking en koloniale verhoudingen hun stempel hebben gedrukt op de identiteit, sociale structuren en het culturele erfgoed van Bonaire. Het stelt ons in staat om de continuïteit en impact van deze geschiedenis beter te begrijpen en biedt ruimte voor dialoog en herstel binnen de gemeenschap. Hierom staat tijdens ons project de waarde die de Bonairiaanse gemeenschap geeft aan erfgoed centraal. De gemeenschap bepaalt de richting van het project. Hun opvattingen en inzichten vormen het fundament voor de keuzes die worden gemaakt.

Om verlies van onze geschiedenis te voorkomen en om meer inclusieve en stevigere participatie te bewerkstelligen, willen wij:

1). Deze waardevolle verhalen van de gemeenschap zullen grotendeels worden vastgelegd tijdens vier workshops: twee workshops voorouderonderzoek en twee workshops archeologie. In samenspraak met de deelnemers van de workshops en het OLB zullen drie of vier locaties worden uitgekozen om nader te onderzoeken met archeologische veldinspecties. Alle workshops beginnen met een gesprek over het huidige erfgoedbeleid van Bonaire en de vraag wat er volgens de bevolking moet worden veranderd. Dit geeft de deelnemers de kans om hun visie te delen over hoe het erfgoed van het eiland beter beschermd en gewaardeerd kan worden. Door deze gesprekken wordt een dieper inzicht verkregen in de behoeften en wensen van de lokale gemeenschap, wat vervolgens de basis vormt voor het verdere verloop van de workshops en de uiteindelijke beleidsadviezen die voortkomen uit het project.

- De workshops voorouderonderzoek zijn zodanig opgezet dat deelnemers na afloop in staat zijn om anderen te leren hoe ze zelfstandig stamboomonderzoek kunnen uitvoeren. Op deze manier versterken we niet alleen het collectieve geheugen, maar creëren we ook een duurzame kennisoverdracht binnen de gemeenschap, waarbij de cursisten anderen kunnen begeleiden en opleiden in het doen van genealogisch onderzoek. Mogelijke resultaten van het stamboomonderzoek kunnen leiden tot locaties waar een veldinspectie benodigd is, zoals bijvoorbeeld een locatie van een voormalige plantage.
- Tijdens de workshops archeologie wordt het huidige archeologische beleid besproken, voorouderverhalen over archeologische vindplaatsen, en toekomstig beleid dat moet worden doorgevoerd om de archeologische vindplaatsen in de toekomst te beschermen. Doordat op dit moment geen archeologisch beleid wordt uitgevoerd, alvorens er op het eiland wordt gebouwd, worden door de gemeenschap in samenspraak met het OLB drie of vier vindplaatsen geselecteerd om een veldinspectie uit te voeren.

2). Tijdens de veldinspecties wordt onderzocht waar deze vindplaatsen zich precies bevinden, wat de omvang is, in welke staat ze verkeren, en in samenwerking en overleg met de lokale bevolking en het Openbaar Lichaam Bonaire (OLB) vaststellen welk beleid gevoerd zou moeten worden om onze vindplaatsen te beschermen. Door deze aanpak zal de nadruk hierbij vanzelfsprekend liggen op de vindplaatsen die de lokale bevolking als belangrijk beschouwt. De resultaten van archeologisch onderzoek zullen ook worden opgenomen in het boek, en vastgelegd op kaart. De deelnemers van de workshops, evenals andere inwoners die de behoefte voelen om bij te dragen, krijgen de mogelijkheid om mee te schrijven aan het boek. Dit maakt het boek een gezamenlijk product van de gemeenschap, waarbij diverse perspectieven en verhalen over het erfgoed van Bonaire worden vastgelegd.

3). Tot slot zal het boek eveneens als leidraad dienen voor het opzetten van een community event. Hierbij staat de presentatie van het boek centraal. Dit event zal georganiseerd worden door de Caribbean Ancestry Club (CAC), een organisatie die niet alleen evenementen voor Caribische mensen van de ABCSSS-eilanden faciliteert, maar ook projecten van gemeenschapsleden helpt opzetten. CAC heeft in het verleden niet alleen voorouderonderzoek workshops opgezet in samenwerking met het Nationaal Archief en het Centrum voor Familiegeschiedenis, maar ook evenementen georganiseerd

waarbij (muzikale) optredens en showcases centraal staan. Tijdens het community event zullen de resultaten van de workshops en veldinspecties gepresenteerd worden, gecombineerd met optredens van artiesten, waardoor erfgoed op een levendige en toegankelijke manier gedeeld wordt met de gemeenschap.

Afbeelding 1: Voorouderonderzoek evenement Caribbean Ancestry Club in het Nationaal Archief ten behoeve van de tentoonstelling Curaçao, zie ook pagina 22 in de uitvoeringsagenda van Faro.

Afbeelding 2: Caribbean Ancestry Club showcase

Ons project draagt niet alleen bij aan erfgoedbewustzijn (identiteitsvorming, zelfontplooiing, kennis opdoen over Bonairiaans erfgoed) en maatschappelijk draagvlak voor erfgoedbescherming maar ook aan de infrastructuur voor erfgoedbeheer, versterking van de Malta-archeologie, en een stevigere inbedding van de AMZ-cyclus op Bonaire. Dit project is toegankelijk voor alle bewoners van Bonaire, en brengt alle leeftijdscategorieën met elkaar in verbinding. Ons project sluit aan op de beleidsdoelen die zowel de lokale overheid (OLB) als de rijksoverheid hebben vastgesteld voor de periode 2024 tot en met 2028, gericht op het beschermen van het erfgoed van Bonaire. Dit is cruciaal in een periode van groei, waarin het culturele erfgoed onder grote druk staat door externe veranderingen. (Zie de Cultuuragenda, ondertekend op 24 augustus 2024).

3. Omschrijf wat het beoogde eindresultaat is.

Het proces dat we met ons project in gang willen zetten, is een vitaal, belangrijk en onmisbaar onderdeel van het beoogde eindresultaat. Ons project draagt bij aan identiteitsvorming, zelfontplooiing, en het vergroten van kennis over en eigenaarschap van, en een breder draagvlak voor bescherming van het Bonairiaans erfgoed. Daarnaast versterken we de lokale infrastructuur voor erfgoedbeheer, de Malta-archeologie, en zorgen we voor een stevigere inbedding van de AMZ-cyclus op Bonaire. Ook zullen we verschillende leeftijdsgroepen op het eiland met elkaar verbinden.

Voor BONAI, het archeologische instituut van Bonaire, fungeert dit project als een katalysator om de archeologische dienst verder uit te breiden, de archeologie van het eiland beter in kaart te brengen en deze te beschermen voor toekomstige generaties, en educatieve en participerende projecten voor meer verschillende leeftijdsgroepen te kunnen aanbieden. Daarnaast beseffen we dat het documenteren van voorouderverhalen en het onderzoek dat we gaan uitvoeren, van groot belang is voor toekomstige generaties. Samengevat omvat het eindresultaat van het project het volgende:

- een goed toegankelijk boek (nederlands en engels) met verhalen van en voor de lokale bevolking over archeologie en erfgoed en wat dit (voor hen) betekent;
- de mogelijkheid voor Bonairianen van alle leeftijden om geëngageerd deel te zijn van erfgoedonderzoek en -beheer (BONAI richt zich traditioneel op jongeren, maar ouderen willen hier ook actief deel van kunnen zijn);
- een inventarisatie welke andere elementen dan archeologische vindplaatsen belangrijk zijn in het landschap voor de lokale bevolking (zoals bijvoorbeeld bomen, bronnen, *places of remembrance*);
- goed gedocumenteerde vindplaatslocaties (vastgelegd met GPS), die op een later moment kunnen worden gebruikt als de (nog niet vastgestelde) Archeologische Waardenkaart van Bonaire (NAAM, 2020) geactualiseerd zal worden;
- lokaal gedragen erfgoedbeheer en -beleid (effectieve monitoring en bescherming);
- lokale *capacity building*: meer lokale veldervaring en een stabiele en goed uitgeruste kennis- en onderzoeksbasis (BONAI);
- mogelijkheden voor toekomstige archeologisch specialisten om met behulp van kennis en materiaal van BONAI onderzoek uit te voeren;
- veilige en langdurige opslag van lokaal erfgoed en documentatie (BONAI).
- Voorouderonderzoek
- Emotionele/ spirituele toegankelijkheid van erfgoed > faciliteren van begeleide community gesprekken, onder leiding van experts.
- Caribbean Ancestry Club (Gemeenschaps evenement)
- Een format dat toegepast kan worden op de andere eilanden

4. Neem hieronder puntsgewijs op welke deelactiviteiten of processtappen worden uitgevoerd. Ga daarbij uit van maximaal 8 activiteiten/processtappen. Omschrijf per activiteit/processtap:

- de aard, omvang, duur en wijze van uitvoering van de activiteit;
- de doelstelling, resultaten of producten.

Indien gewenst kunt u dit ook als aparte bijlage bijvoegen.

Processtappen:

1. Voorbereiding en organisatie workshops 1, 2, 3 en 4

Aard: Participatief, reflexief, generatief

Doel: Introductie project, inventariseren van bewonersverhalen over vindplaatslocaties, stamboomonderzoek.

Omvang: max. 30 deelnemers per workshop, excl. organisatoren.

Duur: 4 x een workshop van 4 uur.

Uitvoeringswijze: Informele bijeenkomsten, waar mensen bij een spelletje domino en met hapje/drankje hun verhalen en ervaringen over lokaal erfgoed kunnen delen.

Resultaten: Betrokkenheid; participatie; informatie-deling; focus voor veldinspecties.

Producten: Overzicht van voor bewoners relevante erfgoedlocaties; verzameling persoonlijke verhalen.

Zowel de archeologie- als de genealogiewerkshops binnen ons project zijn onafhankelijk van elkaar te volgen, wat betekent dat deelnemers de vrijheid hebben om aan een of beide series deel te nemen. Deze workshops worden in een reeks georganiseerd, waarbij elke week op zaterdagmiddag/avond een sessie plaatsvindt. Zaterdagen zijn bewust gekozen omdat dit vaak de dag is waarop veel mensen op Bonaire de tijd hebben om deel te nemen, zelfs al hebben ze niet een hele dag beschikbaar. De middag- en avondtijden zorgen ervoor dat de workshops toegankelijk blijven voor mensen die doordeweeks werken of andere verplichtingen hebben. Indien de deelnemers daar behoefte aan hebben, kunnen ze hun eigen verhaal uitschrijven en toevoegen als een hoofdstuk of paragraaf in het boek.

De workshops zullen op verschillende locaties op het eiland worden gehouden om ervoor te zorgen dat mensen uit diverse buurten of wijken kunnen deelnemen. OLB heeft aangegeven de locaties te faciliteren

Daarnaast hechten we veel waarde aan nazorg; na afloop van de workshops zullen er twee terugkomdagen worden georganiseerd om verdieping te bieden en eventuele nieuwe vragen of onderwerpen te behandelen. Ook blijft de organisatie beschikbaar voor vragen, ondersteuning en suggesties voor vervolgwerkshops, zodat het

leerproces en de betrokkenheid van de deelnemers blijven doorgaan. In de toekomst kan BONAI ook als meldpunt fungeren voor nieuwe vindplaatsen. Indien er behoefte naar is, kunnen de deelnemers zelf hun eigen verhaal uitschrijven voor het boek.

2. Eerste verwerking uitkomsten workshops (gericht op vaststellen en selectie inspectie-locaties)

Aard: Participatief, reflexief

Doel: Samen met OLB en bewoners vaststellen voor welke locaties uit de bewonersverhalen we participatieve veldinspecties kunnen uitvoeren.

Omvang: 20 personen (██████████) vertegenwoordiger OLB, 6 bewoners-vertegenwoordigers (2 voor elke workshop)

Duur: 2 ochtenden of middagen

Uitvoeringswijze: 2 overlegondes van max. 4 uur om aan hand van in kaart gebrachte locaties door bewoners vast te stellen welke locaties in aanmerking komen voor veldinspectie (vaststellen wenselijkheid en noodzaak, betredingstoestemmingen)

Resultaten: Inperking aantal vindplaatslocaties; projectfocus en -richting; selectie van locaties.

Producten: Lijst met te inspecteren vindplaatslocaties; betredingstoestemmingen.

3. Voorbereiding participatieve veldinspecties

Aard: Participatief

Doel: KNA- & Malta-conform voorbereiden van veldinspecties; informatieverstrekking; voorbereiden van benodigd veldwerkmateriaal en -documentatie.

Omvang: (██████████) in samenwerking met BONAI-leden.

Duur: 1 week.

Uitvoeringswijze: Participatief bureauonderzoek en praktische veldvoorbereiding volgens KNA-protocollen. OLB houdt toezicht tijdens het archeologisch onderzoek.

Resultaten: Inzicht in veldinspectiemogelijkheden en -uitdagingen; opstellen archeologische verwachting; vastgestelde inspectiestrategie; afgeronde voorbereiding; training BONAI-leden.

Producten: Voor elke vindplaatslocatie: onderzoeksmelding; bureauonderzoek; veldinspectieplan; veldkaarten; veldwerkbeschrijving (*field guide*) voor deelnemende bewoners.

4. Uitvoering participatieve veldinspecties

Aard: Participatief.

Doel: Vaststellen 'waarde' van de geselecteerde vindplaatsen (precieze locatie, afmetingen, diepte, intactheid, belevingswaarde, zichtbaarheid, etc.) en training.

Omvang: maximaal 20 personen per inspectie (██████████ [KNA-archeoloog MA], ██████████ ██████████ [senior KNA-archeoloog & senior KNA-prospector], in samenwerking met BONAI-leden en andere bewoners.

Duur: 1 week per vindplaats (max. 3 vindplaatsen).

Uitvoeringswijze: Non-destructief onderzoek (oppervlakte-survey, booronderzoek, mini testputjes [*shovel tests*]).

Resultaten: Training BONAI-leden en andere bewoners; deling van lokale kennis en verhalen door bewoners; informatie voor formele vindplaatswaarderingen.

Producten: Veldwerkdocumentatie (met daarin dagrapporten, coördinaten, waarderings-waarnemingen, artefacten, foto's en schaaltekeningen van de opbouw van de vindplaatsen).

5. Participatieve uitwerking veldinspecties

Aard: Participatief, reflexief, generatief.

Doel: Vaststellen 'waarde' van de geselecteerde vindplaatsen; training; vastleggen informatie voor toekomstige generaties.

Omvang: 10-12 personen per dag (██████████ [KNA-archeoloog MA], ██████████ ██████████ [senior KNA-archeoloog & senior KNA-prospector], in samenwerking met BONAI-leden en andere bewoners.

Duur: 1 week per vindplaats (max. 3 vindplaatsen).

Uitvoeringswijze: Labwerk: vondsten wassen, analyseren, documenteren, deponeren. Uitwerking veldgegevens: kaartjes maken en gegevens analyseren, interpreteren. Documentatie (rapport).

Resultaten: Vindplaatsinformatie; training; opstellen eerste ideeën over wensen m.b.t. beheer en bescherming.

Producten: Vindplaatscatalogus voor elke locatie (t.b.v. toekomstige actualisering van de archeologische kaart); rapport met archeologische vindplaatswaarderingen; ideeën voor beheer en bescherming.

6. **Beleid/advies, beleids-overleggen met Openbaar Lichaam Bonaire (OLB) en community vertegenwoordigers**

Aard: Participatief, reflexief, generatief.

Doel: In kaart brengen welke wensen en mogelijkheden er zijn voor breed maatschappelijk gedragen en vanuit de overheid gehandhaafd beheer en bescherming van erfgoed.

Omvang: 10 personen ([REDACTED]) vertegenwoordiger OLB, 6 bewoners-vertegenwoordigers (zie ook processtap 2).

Duur: 2 ochtenden of middagen

Uitvoeringswijze: 2 overlegondes van max. 4 uur om aan de hand van de vindplaatswaarderingen en participant-ervaringen de beheers- en beschermingswensen en -ideeën van bewoners in kaart te brengen.

Resultaten: Concrete ideeën voor beheer en bescherming.

Producten: Lijst met voorstellen voor beheer en bescherming (ten behoeve van toekomstige actualisering van de archeologische kaart).

Aangezien NAAM in het verleden is begonnen aan een beleidsplan, wordt NAAM ingeschakeld als adviseur. Medewerkers van Archol zijn eveneens bekend met het opstellen van beleidsplannen. Hierbij zal [REDACTED] de hoedanigheid als adviseur bekleden. Het beleid/advies zal in samen en in samenspraak met de gemeenschap worden geschreven. Gedurende het schrijfproces zullen meetings worden georganiseerd. Tijdens het schrijfproces beslist de gemeenschap zelf welke onderdelen van het archeologische beleid/advies zij zelf willen schrijven. Ook [REDACTED] zal als adviseur fungeren.

7. **Uitwerking workshops (samenstellen verhalenbundel)**

Aard: Participatief, reflexief, generatief.

Doel: Verzamelde verhalen (workshops) over erfgoed en vindplaatsen uitwerken en toegankelijk presenteren in boekvorm in Nederlands en Papiaments.

Omvang: [REDACTED]

Duur: 1,5 week

Uitvoeringswijze: Opgenomen teksten uitwerken, redigeren, inleiding, conclusie en verbindende teksten schrijven, afbeeldingen maken, lay-out verzorgen, vertalen in Papiaments, contact met uitgever, drukklaar maken, corrigeren drukproeven.

Resultaten: Toegankelijke bewonersverhalen over erfgoed en vindplaatslocaties voor toekomstige generaties.

Producten: Verhalenbundel.

Het boek zal worden aangeboden aan de lokale bibliotheek en op middelbare scholen.

8. **Terugkoppeling met en naar community en OLB**

Aard: Participatief, reflexief, generatief.

Doel: Resultaten van het project presenteren; nieuw verworven inzichten met en voor bewoners delen; deelnemers bedanken.

Omvang: Max. 150 personen ([REDACTED]) medewerkers OLB, leden BONAI, bewoners).

Duur: 1 avond-bijeenkomst (max. 3 uur).

Uitvoeringswijze: Mondelinge presentaties, met ruimte voor vragen en discussie.

Resultaten: Caribbean Ancestry Club evenement: presentatie uitkomsten workshops, veldinspecties en verhalenbundel; Presentatie ideeën over erfgoedbeheer en -bescherming; Bijdrage aan identiteitsvorming, zelfontplooiing, en het vergroten van kennis over en eigenaarschap van, en een breder draagvlak voor bescherming van het Bonairiaans erfgoed. Muziek, aankondiging nieuwe (erfgoed) projecten.

Producten: outreach (berichten over deze meeting en over het project in het algemeen in sociale en traditionele media).

5. Planning: geef aan hoe de deelactiviteiten/processtappen in de tijd worden uitgevoerd.

Indien gewenst kunt u dit ook als aparte bijlage bijvoegen.

Ons project is een meerjarig duurzaam onderzoeksproject dat wordt gekoppeld aan allerlei culturele erfgoedactiviteiten voor en door Bonairiaanse inwoners en stakeholders. Dit is een meerjarig duurzaam

onderzoeksproject dat wordt gekoppeld aan allerlei culturele erfgoedactiviteiten voor en door Bonairaanse inwoners en stakeholders.

	2025								
	Juli	Augustus	September	Oktober	November	December			
Stap 1: Workshops	■								
Stap 2: Eerste verwerkingsworkshops + terugkomdagen deelnemers		■	■	■			■		
	2026								
	April	Mei	Juni	Juli	Augustus	September	Oktober	November	
Stap 3: voorbereiding veldinspecties	■	■							
Stap 4: Uitvoering veldinspecties			■	■					
Stap 5: Uitwerking veldinspecties				■	■				
Stap 6: Beleidsoverleggen							■		
Stap 7: Uitwerking workshop (bundel)								■	
	2027								
	Januari								
Stap 8: Terugkoppeling	■								

In de Uitvoeringsagenda Faro – deel I is door het erfgoedveld opgetekend wat de betekenis is van het Verdrag van Faro voor de Nederlandse erfgoedzorg en hoe het daar invulling aan wil geven. Om in aanmerking te komen voor een financiële bijdrage moet uw initiatief bijdragen aan de implementatie van het Verdrag van Faro in het functioneren van de Nederlandse erfgoedzorg. De mate waarin uw initiatief hieraan voldoet wordt meegenomen in de beoordeling. Daarover gaan de volgende vijf vragen.

6. Aan welke Faro-kernwaarde(n) zoals opgenomen in de Faro Uitvoeringsagenda – deel I voldoet het initiatief?

- Participatie in de volle breedte
- Open houding voor andere erfgoedopvattingen
- Erfgoed midden in de samenleving

7. Omschrijf op welke wijze het initiatief voldoet aan de geselecteerde Faro-kernwaarde(n).

Participatie in volle breedte

Aangezien het project "Proteha mi" zich afspeelt op Bonaire, is het van groot belang dat het toegankelijk is voor alle inwoners van het eiland. Een belangrijke kernwaarde van ons project is het gedachtegoed dat erfgoed voor iedereen is. Volgens ons is toegang tot erfgoed iets dat voor iedereen weggelegd moet zijn, ongeacht functie, beroep, leeftijd of achtergrond. Onze samenleving identificeert zich immers met ons erfgoed, onze omgeving en cultuur. Ondanks het feit dat cultureel erfgoed een cruciale rol speelt in onze samenleving, ligt de zeggenschap en bescherming hiervan niet of nauwelijks in onze eigen handen. Om zoveel mogelijk mensen uit verschillende geledingen van de samenleving te bereiken zullen we presentaties voor schoolklassen houden, traditionele media (krant en radio) benaderen en berichten over het project op social media delen. Structureel zal via traditionele media (kranten, radio en tv) van Bonaire, social media en de websites van Bonaire, Universiteit Leiden en Archol de voortgang van het project worden gedeeld. Hierdoor kunnen inwoners ook in een later stadium nog bij ons project instromen.

Een andere essentiële kernwaarde van ons project is het creëren van veilige ruimtes waar iedereen, ongeacht maatschappelijke positie of achtergrond, gelijk wordt behandeld, erkend en zich welkom voelt. In deze informele en veilige ruimtes, waar ieders mening evenveel waard is, worden onze inwoners uitgenodigd om hun verhalen over voorouders en archeologische vindplaatsen te delen. Tegelijkertijd willen we hen aanmoedigen kritisch te kijken naar het huidige erfgoedbeleid en te overwegen wat er in de toekomst moet veranderen om het Bonairaanse erfgoed beter te beschermen.

Met de opzet van de workshops, onze open houding en de locaties van de workshops (in toegankelijke, informele, buurthuizen) trachten wij voornoemde te bewerkstelligen. De workshops worden begeleid door een team van experts uit het erfgoedveld, community organizers en ervaren workshopbegeleiders. Binnen ons team is de benodigde expertise ruimschoots aanwezig. Meerdere teamleden hebben in het verleden actief bijgedragen aan workshops en lezingen over onderwerpen zoals kolonialiteit, stamboomonderzoek, en de organisatie van community-evenementen gericht op de ABCSSS-eilanden.

Ervaring leert dat verhalen over de afstamming van onze bewoners vaak naar boven komen tijdens familieaangelegenheden of bij een potje domino tegen het einde van de avond. Dit soort informele, sfeervolle en veilige omgevingen willen wij tijdens ons project ook creëren, zodat iedereen zich thuis kan voelen en er ruimte en aandacht is voor elkaars verhalen. De workshops, veldinspecties en opvolgende projectfasen zijn allemaal participatief van aard, zoals eerder beschreven bij vraag 4.

BONAI heeft tot nu toe vooral naam gemaakt met educatieve projecten voor jongeren, en regelmatig wordt door mensen in andere levensfasen gevraagd wanneer BONAI projecten voor hen gaat organiseren. Ook BONAI heeft de behoefte om meer intergenerationeel te werken. Dit betekent dat in de komende tijd een sterke focus ligt op het betrekken van verschillende leeftijdsgroepen bij erfgoedactiviteiten en -projecten. Door generaties te verbinden, wordt niet alleen de overdracht van kennis en ervaring bevorderd, maar ook de betrokkenheid en waardering voor het culturele erfgoed van Bonaire vergroot. Het bevorderen van intergenerationele samenwerking is essentieel voor het behoud en de versterking van de culturele identiteit en erfgoed van de gemeenschap.

Open houding voor andere erfgoedopvattingen

Momenteel wordt het culturele beleid voornamelijk vormgegeven door externe professionals. Zeggenschap over het Bonairiaanse erfgoed lag in het verleden juist niet in de handen van de inwoners van de inwoners van Bonaire zelf. Dit proberen wij met ons project wel te bewerkstelligen. Met de implementatie van dit initiatief wordt de toekomst van beleidsvorming echter aangepast op basis van de inzichten en informatie die door de lokale bevolking worden verstrekt. Tot nu toe is er nog niet gekeken naar welke ideeën de lokale bevolking heeft over welke aspecten van het eigen materieel en immaterieel erfgoed beschermd moeten worden. De lokale bevolking weet zelf echter heel goed wat er speelt op het eiland, wat belangrijk wordt gevonden en wat mogelijkheden en uitdagingen zijn. Bovendien krijgt zij de mogelijkheid om zelf te bepalen hoe het erfgoed wordt beschermd, bijvoorbeeld niet alleen via wetgeving, maar ook door culturele overdracht aan de jongere generatie.

Op Bonaire heerst momenteel een verdeeldheid tussen de inwoners die al generaties op het eiland wonen, degenen die vóór 10-10-10 naar het eiland zijn gekomen, en diegenen die na 10-10-10 zijn verhuisd. Deze spanningsvelden brengen de vraag met zich mee: wie heeft daadwerkelijk meer zeggenschap over het erfgoed op het eiland? Tijdens ons project streven wij ernaar deze kwesties zorgvuldig in kaart te brengen en zo goed mogelijk te navigeren.

Op het eiland heerst nu een meerstemmigheid/verdeeldheid tussen de inwoners die al generaties op Bonaire wonen, degenen die voor 10-10-10 naar het eiland kwamen en die na 10-10-10 na het eiland toekwamen. Er heest dan ook een spanningsveld die wij tijdens ons project zo goed mogelijk proberen te navigeren. De vraag is dan ook: wie heeft er meer zeggenschap over het erfgoed van het eiland. Tijdens ons project proberen wij bovengenoemde kwesties zo goed mogelijk in kaart te brengen en te navigeren.

De leidraad van ons project zijn de erfgoedopvattingen van onze gemeenschap. Deze opvattingen bepalen welke vindplaatsen geïnspecteerd zullen worden tijdens dit project en helpen breed gedragen beleid te formuleren dat hard nodig is om in de toekomst het Bonairiaanse erfgoed te beschermen. Door dit project uit te voeren, vindt er een opwaardering plaats van ongezien erfgoed en een herwaardering van bestaand erfgoed. Bovendien biedt het project ruimte voor een nieuwe, waardevolle inbreng vanuit zowel een wetenschappelijke als maatschappelijke hoek.

In vervolprojecten kunnen de verzamelde data ook worden gebruikt om samen met bewoners educatief materiaal te ontwikkelen, zoals theatervoorstellingen, boeken en excursies. Dit brengt cultuuroverdracht tot leven, zodat jongere generaties hun eigen cultuur kunnen ervaren, verkennen en beleven.

Tijdens het project zullen er verschillende opvattingen naar voren komen over welke typen vindplaatsen moeten worden onderzocht (vindplaatsen uit verschillende perioden/culturen), en over de urgentie die door deelnemers gevoeld wordt om bepaalde vindplaatsen wel of niet te kiezen. Het is onze bedoeling een goed afgewogen afspiegeling van alle mogelijke typen vindplaatsen te selecteren. Lokale mogelijkheden (bijvoorbeeld toestemmingen of toegankelijkheid [begroeiing]) spelen hierbij ook een rol. Ook spelen er voor verschillende bewoners uiteenlopende belangen. Zo zouden ontwikkelaars mogelijk het idee kunnen hebben geen baat te hebben bij beheer en bescherming, maar landeigenaren en andere bewoners weer wel. Ons doel is om in redelijkheid, via goed inhoudelijk en respectvol overleg en de wettelijke richtlijnen volgend, tot een gedegen en breed gedragen erfgoedbeheer te komen.

Tenslotte ligt traditioneel bij archeologisch onderzoek veel nadruk op opgravingen. Dit is echter tijdrovend, duur, destructief voor de archeologie en het levert veel artefacten op waar vervolgens ook professionele zorg en nazorg voor nodig is die vaak niet beschikbaar is. Dit project legt daarom de nadruk op minder/niet destructief onderzoek.

Erfgoed midden in de samenleving

Dit initiatief is ontstaan uit de behoefte en noodzaak van de Bonairiaanse gemeenschap om het erfgoed van het eiland, dat van en voor iedereen is, te beschermen, en staat daarmee per definitie midden in de samenleving. Tijdens ons project streven wij naar transparantie, openheid en het verbinden van mensen. De bevolking heeft zelf inspraak in welke voorouderlijke verhalen zij willen delen, welke vindplaatsen voor hen van waarde zijn en onderzocht moeten worden, en welk beleid er nodig is om het culturele erfgoed van het eiland te beschermen. Op deze manier legt ons project de verantwoordelijkheid voor het behoud van erfgoed in de handen van het volk, in plaats van dat van bovenaf wordt bepaald wat er wel of niet moet gebeuren.

Vrijwilligers worden in dit initiatief gezien als medeprojectleiders. In overeenstemming met alle lagen van de bevolking creëren we zo een waardering voor het culturele erfgoed van Bonaire en bepalen we gezamenlijk wat er in de toekomst moet gebeuren om dit te beschermen. Dit erfgoedbelevingsproject is er door en voor de Bonairiaanse samenleving.

Bij ons project staat 'Erfgoed midden in de samenleving' centraal. Dat is te zien aan:

- De nadruk op samenwerking, tussen gemeenschap, OLB, lokale organisaties (zoals BONAI) en erfgoedprofessionals, en het uitwisselen en leren van elkaars inzichten en ervaringen. BONAI werkt ook al samen met Stichting Chich'i Tan, Stichting STINAPA, Stichting Scholengemeenschap Bonaire, Stichting Jeugdwerk Jong Bonaire, Stichting Magazina di Rei, Stichting FuHiKuBo, Stichting Akseso, en Stichting Mental Health Caribbean, en staat daarmee zelf ook midden in de samenleving.
- De centrale rol van BONAI, met haar nadruk op educatieve projecten voor jongeren (via wie ook ouders, grootouders en andere familieleden bereikt worden).
- De verwachte uitbreiding en versteviging van het maatschappelijk draagvlak voor erfgoed en erfgoedbeheer, komend vanuit de samenleving zelf.
- Het zichtbaarder maken van erfgoed voor de samenleving (waar ligt het, wat is het, hoe kwetsbaar is het, hoe kunnen we er het beste voor zorgen?).
- De waardebeoordeling van erfgoed en beleidsideeën t.a.v. beheer mede gevoed door samenleving zelf.
- De publicatie van verhalen over erfgoed en de omgeving, om deze veilig te stellen en goed toegankelijk te maken voor huidige en toekomstige generaties.
- Erfgoed als inclusieve verbinder (iedereen kan meedoen, ongeacht leeftijd, achtergrond, training, etc.).
- voorouderonderzoek
- boek (Papiamentu en Nederlands)

- Community evenement Caribbean Ancestry Club
- Emotionele/ spirituele toegankelijkheid van erfgoed > faciliteren van begeleide community gesprekken, onder leiding van experts

8. Aan welke thema's en de daarbij door het erfgoedveld geformuleerde doelen (inzet) in de Uitvoeringsagenda Faro – deel I draagt uw initiatief substantieel bij? Er zijn in principe meerdere thema's mogelijk. Raadpleeg voor de beantwoording van deze vraag de uitwerking van de thema's in de Uitvoeringsagenda Faro – deel I.

- Erfgoed als hulpbron en partner in het sociale domein
- Democratische vernieuwing
- Dynamische leefomgeving
- Waarderen van erfgoed
- Meerstemmigheid
- Oral History
- Digitaal erfgoed
- Archieven
- Archeologie
- Caribisch Nederland
- Internationaal
- Erfgoedbewustzijn en educatie
- Ondersteuning erfgoedparticipatie
- Opleidingen
- Werkwijzen en wegwijzen
- Financiering erfgoedinitiatieven

Geef (indien meerdere thema's aangekruist) aan wat naar uw mening het hoofdthema van uw initiatief is. Bij de beoordeling wordt vooral naar dit thema gekeken.
Het hoofdthema van ons initiatief is: Caribisch Nederland.

9. Omschrijf voor het hoofdthema (en - indien relevant - maximaal 2 andere thema's) hoe uw initiatief aansluit bij de in de Uitvoeringsagenda Faro – deel I omschreven doelen en vraagstukken.
Raadpleeg voor de beantwoording van deze vraag de uitwerking van de thema's in de Uitvoeringsagenda Faro – deel I.

Hoofdthema: Caribisch Nederland

Centraal in onze aanvraag staat community-based erfgoedbeleid voor Bonaire. Nederlandse erfgoedregulering geldt ook op Bonaire, maar implementatie hiervan kent uitdagingen. Een ervan is dat de bewoners tot nu toe niet of nauwelijks betrokken zijn geweest bij het vaststellen hiervan, en als gevolg daarvan bestaat er onbekendheid, onduidelijkheid en een relatief beperkt draagvlak. Een andere uitdaging is dat het erfgoed van Bonair groot en rijk is, en voor een belangrijk deel pijnlijk (koloniaal) erfgoed betreft, waardoor het moeilijk kan zijn om beleidskeuzes te maken en om echt nodige ontwikkelingen niet te hinderen. Wat betreft dit laatste: Op dit moment lopen er 500 bouwvergunningaanvragen op Bonaire. De slogan van Bonaire luidt: "It's in our nature", maar indien de ontwikkelingen op Bonaire zo verder gaan, blijft er weinig natuur over en loopt veel erfgoed het risico ongezien te verdwijnen. Tegelijkertijd is het huidige toeristenbeleid en de daarmee samenhangende bouw- en infrastructurele projecten, ook een belangrijke bron van inkomsten voor het eiland. Binnen dit project kan gebruik gemaakt worden van erfgoed-instrumenten die in Europees Nederland gangbaar zijn (Archeologische Monumentenzorg cyclus, archeologische beleidsadvieskaart) zonder uit het oog te verliezen dat dergelijke instrumenten en beleid niet zomaar 1 op 1 overgenomen kunnen worden. Ze moeten worden aangepast aan de lokale sociale, politieke, economische en culturele situatie. De nadruk moet komen te liggen op de eigen erfgoedbenadering. Alleen dan is het mogelijk om een breed gedragen beleid voor beheer en bescherming te formuleren,

en hier vervolgens ook op te kunnen handhaven. De inwoners, en hun leefwereld, worden hiervoor door ons project als uitgangspunt genomen en zo leren we van elkaar.

Gezien het belang van toerisme voor Bonaire, kan ook gekeken worden in welke vorm en mate het culturele erfgoed op een positieve, financieel verantwoorde en duurzame manier kan gaan bijdragen aan toerisme op Bonaire. Erfgoed kan bijvoorbeeld uitgedragen en 'vermarkt' worden in de vorm van muziek, festivals, theaterstukken, films, en documentaires. Om dit mogelijk te maken is echter eerst een breed gedragen erfgoedvisie nodig. We realiseren ons dat het formuleren en vaststellen van beleid een project van een lange adem is. Het is echter wel een belangrijke stip op de horizon, een groot doel om samen naartoe te werken. Ons project zal voorzien in de eerste fase van dit proces.

Tenslotte is het goed om hier te noemen dat op basis van de uitkomsten van dit initiatief een begin kan worden gemaakt met de actualisering en vaststelling van de archeologische waardenkaart en met het opstellen van een archeologische beleidskaart (in een vervolgproject, bijv. via het Innovatiefonds), beide essentieel voor een solide erfgoedbeheer voor heel Bonaire. Dit komt overeen met de plannen die Bonaire heeft om de komende jaren het erfgoedbeleid te professionaliseren. Dit project kan ook als pilot dienen voor vergelijkbare projecten in de nabije toekomst op Saba en St. Eustatius (bijv. via een nieuwe FARO-aanvraag). Op deze manier zouden we het project eenvoudig kunnen uitrollen voor heel Caribisch Nederland. Daarnaast wil Bonaire de komende jaren inzetten om het erfgoebeleid te professionaliseren.

Archeologie

Ons participatieve project richt zich op het vaststellen en, letterlijk en figuurlijk in kaart brengen, van wat lokaal belangrijk wordt gevonden op het vlak van archeologie, welke verhalen hierover verteld worden, en hoe we dit, samen met professionele archeologen, gespecialiseerd in Caribische archeologie, en het OLB kunnen vertalen in ideeën die meegenomen moeten worden bij het vaststellen van erfgoedbeleid voor Bonaire.¹ Het belangrijkste aspect hierin is dat de gemeenschap centraal staat: het onderzoek begint met het verzamelen van verhalen van participanten over vindplaatsen, maar daar stopt het niet. We werken vervolgens samen verder aan het selecteren van die drie vindplaatsen die in aanmerking komen voor veldinspectie, we voeren samen de voorbereidingen, het veldwerk, de analyses, en de rapportage uit. Hoewel iets dergelijks op Bonaire niet eerder is uitgevoerd, gebeurt dit in participatieve archeologieprojecten mogelijk wel vaker. Wat het project echter ook beoogt, is een samenwerken tussen (vertegenwoordigers van) de gemeenschap, het OLB en professionele archeologen, om ideeën te formuleren en een eerste aanzet te maken tot een gedegen, wijd en zijd bekend en vooral breed gedragen erfgoedbeleid. Samenwerken houdt ook in dat de gemeenschap zelf het voortouw neemt en leiding geeft aan archeologen om onderzoek op een voor hen cultureel verantwoord en ethisch passende manier. Door samen met de gemeenschap een aantal vindplaatsen te inspecteren en samen formele vindplaatswaarderingen op te stellen (waarbij we zo weinig mogelijk verstoring willen veroorzaken) wordt het belang, maar ook de kwetsbaarheid van dit erfgoed goed zichtbaar en tastbaar voor iedereen. Leden uit de gemeenschap werken hier niet mee als helpende hand ('vrijwilligers in de archeologie'), maar samen met OLB en professionele archeologen werken zij hier nauw samen om het erfgoed in verhalen, in onderzoek en in beleid te gaan bewaren voor toekomstige generaties. Zeker omdat de veldinspecties uit niet- of weinig-destructief onderzoek bestaan, is dit ook verantwoord. De verstoring als gevolg van veldwerk is te verwaarlozen, de resultaten en impact ervan zijn vermoedelijk zeer groot. Uitgangspunt is verder dat de vindplaatsen, Malta-conform, *in situ* bewaard zullen blijven, en de gemeenschap meer informatie, betrokkenheid en zeggenschap heeft. Archeologen en OLB, op hun beurt, leren van de gemeenschap, die tenslotte het meeste weet van de omgeving, de lokale cultuur en wat belangrijk wordt gevonden en waarom. Een ander belangrijk element is het vergroten van de lokale capaciteit, waardoor meer mensen op Bonaire een archeologische basistraining hebben als het gaat om bureauonderzoek,

¹ In tegenstelling tot wat lang door veel archeologen werd gedacht, zoals onder andere kritisch besproken werd bij de Lorentz-workshop 'Ethics in Caribbean Archaeology' (November 2023, Universiteit Leiden), staat vast dat verhalen van de lokale bevolking zeker toegevoegde waarde hebben. Zo werd naar aanleiding van lokale verhalen op Bonaire een terrein archeologisch onderzocht waar 14 personen begraven bleken te zijn. DNA monsters zijn onderzocht door Harvard University en zijn nu onderdeel van het wereldwijde genomonderzoek.

basis-veldinspectie, analyse en rapportage, waardoor efficiënter opgetreden kan worden bij ontwikkelingen die erfgoed (kunnen) bedreigen. Tenslotte draagt het project bij aan het versterken van de archeologische infrastructuur (met name benodigd materiaal) van BONAI. Dit alles om te zorgen dat de positieve lijn verder wordt doorgezet naar de toekomst, en niet stopt na afronding van dit project. BONAI bestaat al 21 jaar op Bonaire, is een bekend instituut, en heeft een sterke relatie met de gemeenschap, en met het samenbrengen van wetenschap en gemeenschap.

In aanvulling op het bureauonderzoek (dat voor de veldinspecties wordt uitgevoerd) en na afronding van de participatieve uitwerking van de veldinspecties, wordt archiefonderzoek uitgevoerd, om de verhalen rond de drie geselecteerde en onderzochte vindplaatsen zo volledig mogelijk te kunnen vertellen in het publieksboek dat een van de eindproducten van het project zal zijn.

Met de presentatie van het boek kan een belangrijke stap worden gezet richting verdere kennisverspreiding, cultuureducatie en erfgoedbewustzijn. Het boek dient niet als eindpunt, maar als toegangspoort voor een scala aan culturele en educatieve initiatieven. Het kan worden gebruikt als basis voor verschillende projecten, zoals:

- Tentoonstellingen in musea: Het boek kan dienen als bronmateriaal voor tentoonstellingen die dieper ingaan op het erfgoed van Bonaire en de verhalen van de gemeenschap.
- Theaterstukken: Verhalen uit het boek kunnen worden omgevormd tot theaterproducties die de rijke geschiedenis en cultuur van het eiland tot leven brengen.
- Verdere reeksen van voorouderonderzoek: Het boek kan inspireren tot nieuwe onderzoeksprojecten en workshops, waarbij verder wordt gebouwd op de verzamelde kennis.
- Community-evenementen met showcases: Het boek kan worden gepresenteerd tijdens evenementen waarbij ook andere culturele activiteiten, zoals muzikale optredens en artistieke showcases, worden georganiseerd.

Op deze manier fungeert het boek als een dynamisch instrument voor erfgoedparticipatie en verdere culturele exploratie, waarbij het bijdraagt aan een breder bewustzijn en waardering van het Bonairiaanse erfgoed.

10. Omschrijf beknopt (maximaal 400 woorden) op welke wijze het initiatief een structurele verandering teweeg kan brengen ten opzichte van het huidige functioneren van de erfgoedzorg. *Denk bijvoorbeeld aan bewustwording van een veranderopgave, systeemaanpassing, schaalsprong, nieuwe coalities, verdieping op een thema, instrumentatie van een thema met werkwijzen of methodieken, of de verkenning van nieuwe mogelijkheden binnen een thema.*

Op dit moment is erfgoedzorg op Bonaire een uitdaging. Er bestaat een (nog niet vastgestelde) Archeologische Waardenkaart van Bonaire (NAAM, 2020), er is nog geen beleidskaart, en het is daardoor niet goed inzichtelijk wat, waar, wanneer, hoe, door wie en waarom er onderzoek moet plaatsvinden in geval van voorgenomen bouw- en infrastructurele projecten die de omgeving en bodem kunnen verstoren. Door de snelheid, omvang en impact van dergelijke projecten is dit een serieuze bedreiging voor het al in kaart gebrachte en nog te ontdekken erfgoed op Bonaire. De inwoners, wiens erfgoed en leefomgeving het betreft, worden hier weinig bij betrokken. Het initiatief stelt een structurele verandering voor: de verhalen, ideeën en inzichten van de inwoners komen meer centraal te staan, en niet alleen de wensen van ontwikkelaars of van archeologen. Het gaat om een samenwerking en bewustwording van alle deelnemers, inclusief ontwikkelaars, archeologen en OLB. Naar verwachting levert dit een groter maatschappelijk draagvlak op voor erfgoedzorg, en dat is een cruciale en structurele verandering. Erfgoedzorg zonder draagvlak, beleid en naleving is een papieren tijger.

Bonaire wil een erfgoedbureau inrichten bestaande uit erfgoed specialisten die zich buigen over erfgoedzorg in samenwerking met de cultuurafdeling van het OLB. Op dit moment maakt de lokale overheid zich zorgen over dat er op het eiland weinig tot niks wordt gedaan aan monumentenzorg en

dat er geen beleid is dat uitvoerbaar is. Ons project kan een waardevolle bijdrage leveren aan het ontwikkelen van nieuwe werkmethode en innovaties op het gebied van erfgoedzorg, met respect voor de culturele opvattingen van Bonaire.

Het initiatief biedt ook de mogelijkheid om verschillende educatieprogramma's te ontwikkelen en te blijven ontwikkelen met en voor het publiek. Stichting BONAI heeft jaren ervaring met het presenteren van verschillende evenementen en informatiebijeenkomsten. Aan de hand van de verworven informatie kan BONAI, samen met vertegenwoordigers van de lokale bevolking, verschillende educatieve programma's gaan samenstellen, subsidies aanvragen en participatieve erfgoedprojecten blijven uitvoeren op en voor Bonaire. Hierdoor wordt de connectie tussen onderzoek en uitvoering van maatschappelijk relevante vervolprojecten bestendigd en versneld, waardoor de maatschappij van Bonaire niet ervaart dat 'het onderzoek is gedaan, maar jaren later is er verder nog steeds niets mee gedaan voor de bevolking'. Stichting BONAI kan voor jongeren, jong- volwassenen en ouderen activiteiten organiseren zoals (de in Nederland al bekende en succesvolle) Caribbean Ancestry Club, Ted Talks met Archeologen, pop-up musea, culturele festivals, en natuurlijk een continuering van participatief waardierend en beschermend onderzoek van archeologische vindplaatsen.

Bij de beoordeling van uw initiatief wordt ook gekeken naar de aansluiting van uw initiatief bij de ambities van anderen en bij vraagstukken in de samenleving en de inzet van vrijwilligers. Daarover gaan de volgende drie vragen.

11. Omschrijf of, en zo ja op welke wijze het initiatief bijdraagt aan actuele (beleids)ontwikkelingen en maatschappelijke vraagstukken.

Te denken valt aan uitsluiting, dekolonisering en grote transitie in de leefomgeving.

Het Nationaal Instituut Nederlands Slavernijverleden en Erfenis heeft in 2023 25.000 euro ter beschikking gesteld aan Bonaire. Dit geld is op voorstel van de directeur van BONAI verdeeld over verschillende organisaties die hiermee verschillende aan dit onderwerp gerelateerde initiatieven hebben ontwikkeld. BONAI heeft hiervan bijvoorbeeld het educatieve programma "Een Nieuw Koninkrijk" ontwikkeld voor basisschoolkinderen. Centraal hierin staan verhalen uit de orale traditie over Bonaire gedurende de slavernij-periode. De inhoud van het programma verschilt per leeftijdsgroep. Tijdens de eerste pilot hebben 100 kinderen uit groep 3 en 4 hieraan deelgenomen. Op basis van het initiatief Proteha mi, kan dit programma verder uitgewerkt worden voor zowel kinderen, jongvolwassenen en volwassenen. Het programma legt de nadruk op heling van het pijnlijke slavernijverleden.

Ten tweede is het onderwerp "De echte Bonairiaan" een *hot topic*. Wie is daadwerkelijk een echte Bonairiaan? Als wij naar de geschiedenis kijken, vond in 1527 kolonisatie door de Spanjaarden plaats. De inheemse mensen die toen op het eiland leefden werden gedeporteerd naar Hispaniola (tegenwoordig Haïti en de Dominicaanse Republiek). De Bonairianen die zich nu identificeren als "echte Bonairiaan" zijn de nakomelingen van vrijgemaakte totslaafgemaakten, die oorspronkelijk uit Afrika kwamen en de nakomelingen van de eerste families. Momenteel is de samenleving van Bonaire multicultureel. Inmiddels is het zelfs zo dat Bonairianen die op Curaçao zijn geboren, vanwege daar wel aanwezige ziekenhuisvoorzieningen, bijna niet kunnen worden ingeschreven in Bonaire. Wij kunnen de tijd niet terugdraaien, maar wij kunnen als collectief wel tot een nieuwe definiëring van het begrip "Bonairiaan" komen. Dit is iets dat op Bonaire erg leeft. Het eerder genoemde DNA-onderzoek door Harvard University zou hier onderdeel van kunnen zijn.

Actuele (beleids)ontwikkelingen en maatschappelijke vraagstukken

Momenteel is het bijna 1 jaar geleden dat de overheid van Bonaire is gevallen en een nieuwe coalitie is gevormd. Deze legt extra nadruk op het bewaken van materieel en immaterieel erfgoed. Gedeputeerde Anjelica Cecilia, hoofd van de afdeling Ruimte & Ordening voor Domeinbeheer van OLB, benadrukt dat er momenteel uitgebreid onderzoek gedaan moet worden naar bescherming van landgoederen op Bonaire. Beleid is verouderd en aan vernieuwing toe en actualisering is mogelijk op basis van recent onderzoek. Bij het vormen van nieuw beleid is het van groot belang dat de lokale

burgers zich betrokken en gehoord voelen bij het samenstellen van nieuwe wetgeving rondom hun eigen erfgoed. Dit initiatief draagt bij aan een moderner concept van onderzoek doen, waarbij beleid van onderaf wordt samengesteld. Op het moment dat de lokale bevolking bijdraagt aan de vorming van nieuw beleid, wordt de kans groter dat de bevolking het ook gaat dragen waardoor handhaving mogelijk is.

Grote transities in de leefomgeving

Op dit moment heeft de maatschappelijke onderneming Fundashon Cas Boneriano (FCB) de kerntaak om voor volkshuisvesting te zorgen. Zij moeten voor 2030 in totaal 1200 nieuwe sociale huurwoningen bouwen, omdat de bevolking van Bonaire sterk toeneemt. Dit betekent dat verschillende natuurgebieden worden getransformeerd in nieuwe woonwijken. In samenwerking met dit initiatief, kan FCB en OLB een steentje bijdragen aan een ethische omgang met het materieel en immaterieel erfgoed van Bonaire. Gebaseerd op de verhalen van de lokale bevolking, archiefwerk, archeologisch veldwerk en een inventarisatie van erfgoed beheerwensen en -ideeën vanuit de samenleving, krijgt OLB en FCB inzicht in welke gebieden in de toekomst nader onderzocht moeten worden, voordat aanleg van nieuwe woonwijken begint. Hetzelfde geldt voor gebieden waar aanleg van faciliteiten voor toerisme zijn voorgenomen. Hierdoor wordt zorgvuldiger en inclusiever omgegaan met erfgoed.

Dekolonisering

De hedendaagse schoolcurricula van zowel basisscholen als het middelbare en het voorgezet onderwijs, bevatten maar beperkt informatie over de geschiedenis van zowel de inheemse bevolking als de mensen uit Afrika die als tot slaaf gemaakten naar Bonaire werden vervoerd. Aan de hand van dit initiatief, worden de komende vier jaar met behulp van al verkregen andere subsidies (Fonds voor Cultuurparticipatie) educatieve programma's ontwikkeld en gepresenteerd aan alle onderwijsinstellingen in het kader van het herdenkingsjaar Slavernijverleden. Nadruk hierbij ligt op de gezamenlijke verantwoordelijkheid om samen te gaan werken, en samen te werken aan erkenning en genezing.

12. Omschrijf de projectorganisatie en rolverdeling en geef aan of en zo ja op welke wijze er bij de uitvoering van het initiatief sprake is van samenwerking met of betrokkenheid van andere belanghebbenden.

Instelling	Vertegenwoordiger	Taken
Het Openbaar Lichaam Bonaire (OLB)	██████████	- Toewijzen van hoofdkantoor voor werkzaamheden voor archeologisch veldwerk; - Assistentie bij selectie en toestemming te onderzoeken vindplaatsen; - Deelname participatieve beleidsoverleggen.
Het Openbaar Lichaam Bonaire (OLB)	██████████	- Toewijzen van locatie die geschikt is als depot (opslag van artefacten, documentatie en professionele uitrusting);

		- Assistentie bij selectie en toestemming te onderzoeken vindplaatsen; - Deelname participatieve beleidsoverleggen.
Stichting Bonaire Archaeological Institute (BONAI)	██████████	- Organisatie informatiebijeenkomsten; - Berichtgeving traditionele en social media; - Eerste uitwerking uitkomsten workshops en deelname overleggen selectie vindplaatslocaties; - Organisatie archeologisch participatief veldonderzoek (toestemmingen, materialen, vrijwilligers organiseren, veldlogistiek); - Archiefonderzoek; - Organisatie van participatieve beleidsoverleggen; - Uitwerking workshops en digitaliseren van verzamelde data (boek); - Kennisdeling (zie ook vraag 14); - Organisatie van terugkoppeling met en naar community en OLB.
Archol B.V.	██████████	- Algemene projectmanager; - Deelname workshops; - Eerste uitwerking uitkomsten workshops en deelname overleggen selectie vindplaatslocaties; - Voorbereiding archeologische participatieve veldinspecties; - Uitvoering archeologische participatieve veldinspecties; - Uitwerking archeologische participatieve veldinspecties; - Deelname participatieve beleidsoverleggen; - Uitwerking workshops en digitaliseren van verzamelde data (boek);

		- Kennisdeling (zie ook vraag 14); - Deelname aan terugkoppeling met en naar community en OLB.
Universiteit Leiden & ARGEOgraph	██████████	- Deelname workshops; - Eerste uitwerking uitkomsten workshops en deelname overleggen selectie vindplaatslocaties; - Voorbereiding archeologische participatieve veldinspecties; - Uitvoering archeologische participatieve veldinspecties; - Uitwerking archeologische participatieve veldinspecties; - Deelname participatieve beleidsoverleggen; - Uitwerking workshops en digitaliseren van verzamelde data (boek); - Kennisdeling (zie ook vraag 14); - Deelname aan terugkoppeling met en naar community en OLB.
Adviseurs.	██████████ ██████████ ██████████ ██████████	- Advisering bij selectie inspectielocaties; - Assistentie bij uitwerking participatieve veldinspecties; - Assistentie bij participatieve beleidsoverleggen.

13. Omschrijf in welke mate en op welke wijze vrijwilligers worden ingezet voor de uitvoering van het initiatief.

Vrijwilligers worden ingezet bij:

- het organiseren van informatiebijeenkomsten (zaalinrichting, materialen klaarzetten, bediening van de deelnemers en indien nodig het coördineren van de gesprekken; 2-3 personen gedurende 1 dag);
- de voorbereiding, uitvoering en uitwerking van de participatieve veldinspecties (2 personen gedurende 7 weken, in deeltijd);

- de organisatie van het terugkoppelingsmoment met en naar de community en OLB (praktische ondersteuning; 2-3 personen gedurende 1 dag). Voor het kunnen betalen van vrijwilligersvergoedingen aan de vrijwilligers zal bij het Mondriaanfonds subsidie worden aangevraagd.

- Vrijwilligers worden ook ingezet bij het community evenement

Plan voor kennisontwikkeling en kennisdeling en de daarbij beoogde doelgroep(en)

14. De resultaten, inzichten en ervaringen die voortkomen uit uw initiatief moeten ten goede kunnen komen aan het hele erfgoedveld. De manier waarop u hier invulling aan geeft wordt meegewogen in de beoordeling.

Omschrijf hoe u de resultaten, ervaringen en bevindingen van uw initiatief actief deelt met het Faro-netwerk en andere relevante doelgroepen.

Werk een plan uit voor kennisontwikkeling en -deling, inclusief de beoogde doelgroep(en) en omschrijf daarin hoe de resultaten van het initiatief worden gedeeld.

Denk ook aan type communicatiemiddelen, frequentie etc. De kosten hiervoor kunt u opvoeren in uw begroting.

Wanneer	Voor wie	Door wie	Wat	Hoe	Frequentie
Januari 2025 (na workshops en verwerking)	Gemeenschap (jongeren en volwassenen)	■■■■■ ■■■■■ ■■■■■ i.s.m. social media manager	Delen voorlopige uitkomsten	Social Media platforms voor initiatief & de BONAI website, traditionele media (radio, tv en kranten).	Eén bericht na elke workshop, en een samenvattend bericht na de uitwerking van de eerste workshops
Januari 2025 (na workshops en verwerking)	Faro-netwerk	■■■■■ ■■■■■ ■■■■■ i.s.m. communicatie -afdelingen Archol en Universiteit Leiden	Delen voorlopige uitkomsten	Social media en websites van BONAI, Archol en Universiteit Leiden & persoonlijke LinkedIn-pagina's	Eén bericht na de laatste workshop, en een samenvattend bericht na de uitwerking van de eerste workshops
Januari 2025 (na workshops en verwerking)	OLB	■■■■■ ■■■■■ ■■■■■ i.s.m. social media manager	Delen voorlopige uitkomsten	Gerichte mail en persoonlijke gesprekken (i.v.m. selectie en toestemmingen)	In overleg met OLB
Mei 2025	Gemeenschap (jongeren en volwassenen) & Faro-netwerk	■■■■■ ■■■■■ ■■■■■ i.s.m. communicatie -afdelingen Archol en	Aankondiging veldinspecties (incl. uitnodigingen participatie) en delen uitkomsten bureauonderzoek	Social Media platforms voor initiatief & de BONAI website & Social media en websites van BONAI, Archol en Universiteit Leiden & persoonlijke LinkedIn-pagina's	Eén bericht na afronding voorbereiding veldinspecties

Wanneer	Voor wie	Door wie	Wat	Hoe	Frequentie
		Universiteit Leiden			
Mei 2025	Gemeenschap (jongeren en volwassenen) & Faro-netwerk	■■■■■ ■■■■■ ■■■■■ i.s.m. communicatie-afdelingen Archol en Universiteit Leiden	Aankondiging veldinspecties (incl. uitnodigingen participatie) en delen uitkomsten bureauonderzoeken	Persbericht (krant/radio)	Eén bericht na afronding voorbereiding veldinspecties
Mei 2025	Gemeenschap (kinderen)	■■■■■ en BONAI- vr jwilligers	Aankondiging veldinspecties (incl. uitnodigingen participatie) en delen uitkomsten bureauonderzoeken	Spreekbeurten op scholen ('archeoloog in de klas'), met creatieve tekenopdrachten (bijv. 'wat zouden we kunnen vinden?')	Selectie van drie tot vijf lagere schoolklassen
Mei/Juni 2025	Gemeenschap, OLB, erfgoedprofessionals & Faro-netwerk	■■■■■ ■■■■■ ■■■■■ i.s.m. social media manager	Openbaar maken bureauonderzoeken en hier via social media aandacht aan geven	Open access bureauonderzoeksrapportage (KNA-conform), te uploaden in DANS	Eén rapportage met de drie bureauonderzoeken (één per geselecteerde vindplaats)
Juni 2025	Gemeenschap, OLB en erfgoedprofessionals & Faro-netwerk	■■■■■ ■■■■■ ■■■■■ i.s.m. communicatie-afdelingen Archol en Universiteit Leiden	Delen tussentijdse waarnemingen, ervaringen en resultaten van de uitvoering van de veldinspecties	Social Media platforms voor initiatief & de BONAI website & Social media en websites van BONAI, Archol en Universiteit Leiden & persoonlijke LinkedIn-pagina's	Elke week één bericht
Juli 2025	Gemeenschap, OLB en erfgoedprofessionals & Faro-netwerk	■■■■■ ■■■■■ ■■■■■ i.s.m. communicatie-afdelingen Archol en Universiteit Leiden	Delen tussentijdse waarnemingen, ervaringen en resultaten van de uitwerking van de veldinspecties	Social Media platforms voor initiatief & de BONAI website & Social media en websites van BONAI, Archol en Universiteit Leiden & persoonlijke LinkedIn-pagina's	Elke week één bericht
Juli/Augustus 2025	Gemeenschap, OLB en erfgoedprofessionals & Faro-netwerk	■■■■■ ■■■■■ i.s.m. Archol-specialisten en -redactie	Delen veldinspectieresultaten	Open access veldinspectierapportages (KNA-conform), te uploaden in DANS	Eén rapportage met de drie veldinspecties (één per geselecteerde vindplaats)

Wanneer	Voor wie	Door wie	Wat	Hoe	Frequentie
Juli/Augustus 2025	Gemeenschap en erfgoedprofessionals	■■■■■ ■■■■■ ■■■■■ i.s.m. Archol-specialisten en -redactie	Delen veldinspectieresultaten	Persbericht (krant/radio)	Eén bericht
September 2025 (i.v.m. schoolvakantie)	Gemeenschap (kinderen)	■■■■■ en BONAI-vrijwilligers	Delen veldinspectieresultaten	Spreekbeurten op scholen ('archeoloog in de klas') met creatieve tekenopdrachten (bijv. 'hoe zag Bonaire er vroeger uit volgens jou?')	Selectie van drie tot vijf schoolklassen
Januari 2026	Gemeenschap, OLB en erfgoedprofessionals & Faro-netwerk	■■■■■ ■■■■■ ■■■■■ i.s.m. OLB, communicatie-afdelingen Archol en Universiteit Leiden	Delen voorlopige uitkomsten beleidsoverleggen	Social Media platforms voor initiatief & de BONAI website & Social media en websites van BONAI, Archol en Universiteit Leiden & persoonlijke LinkedIn-pagina's	Eén bericht na afronding voorbereiding beleidsoverleggen
Februari 2026	Gemeenschap, OLB en erfgoedprofessionals & Faro-netwerk	■■■■■ ■■■■■ ■■■■■ i.s.m. OLB, communicatie-afdelingen Archol en Universiteit Leiden	Delen workshop uitkomsten (verhalen), archiefinformatie en kindervisies (tekeningen)	Boek met bewonersverhalen en kindertekeningen (berichten hierover te delen via Social Media platforms voor initiatief & de BONAI website & Social media en websites van BONAI, Archol en Universiteit Leiden & persoonlijke LinkedIn-pagina's)	Eén bericht aan begin van uitwerking, één bericht aan eind van uitwerking
Juni 2026	Gemeenschap, OLB en erfgoedprofessionals & Faro-netwerk	■■■■■ ■■■■■ ■■■■■ i.s.m. OLB en social media manager	Delen workshop uitkomsten (verhalen), archiefinformatie en kindervisies (tekeningen); Recapitulatie veldwerkuitkomsten en beleidsoverleggen	Terugkoppeling, boekpresentatie en tentoonstelling kindertekeningen	Eén event
Juni 2026	Gemeenschap, OLB en erfgoedprofessionals & Faro-netwerk	■■■■■ i.s.m. OLB en social media manager	Delen workshop uitkomsten (verhalen), archiefinformatie en kindervisies (tekeningen); Recapitulatie veldwerkuitkomsten	<i>online coverage</i> (foto's en video's te delen via social media) en berichtgeving via krant, radio en t.v. over terugkoppelingsevent	Eén online bericht, één t.v.-optreden, één radio-optreden, één persbericht

Wanneer	Voor wie	Door wie	Wat	Hoe	Frequentie
			n en beleidsoverleggen		
Juni 2026	Gemeenschap, OLB en erfgoedprofession als & Faro- netwerk	██████ ██████ ██████ i.s.m. OLB, communicatie -afdelingen Archol en Universiteit Leiden	Delen projectuitkomsten	Social Media platforms voor initiatief & de BONAI website & Social media en websites van BONAI, Archol en Universiteit Leiden & persoonlijke LinkedIn-pagina's	Eén bericht

De inhoud van de kennisdeling verzorgen wij zelf, maar er is wel een social media manager nodig die de berichten checkt op leesbaarheid en zichtbaar/bereik, en die zorgt dat berichten en updates met grote regelmaat verschijnen. Daarnaast zullen berichten ook worden voorgelegd aan de communicatieafdeling van Archol en de Leidse Faculteit der Archeologie, zodat onze berichten via deze bedrijfskanalen verder verspreid worden. De social media manager moet zowel vaardig zijn in Papiamentu als Nederlands.

Begroting

15. De gevraagde financiële bijdrage moet in verhouding staan tot de verwachte impact van het initiatief. Behalve een projectplan dient u ook een begroting toe te voegen (separate bijlage). Omschrijf hieronder op welke wijze u de mogelijkheden van cofinanciering (eigen bijdrage en bijdragen derden) heeft onderzocht en wat daarvan de uitkomst is geweest.

Onderzoek naar co-financieringsmogelijkheden:

- Gesprekken met OLB.
Uitkomst: de locaties die nodig zijn voor de workshops en het terugkoppelingsmoment worden gratis ter beschikking gesteld. Container voor de vondsten wordt gefaciliteerd.
- Gesprekken met NWO.
Uitkomst: momenteel geen geschikte co-financieringsmogelijkheden voor dit initiatief);
- Gesprekken met Mondriaanfonds.
Uitkomst: wij gaan deze maand nog een aanvraag indienen voor subsidie voor vergoedingen voor de gemeenschap (vrijwilligers, participanten). Ons project lijkt een goede kanshebber te zijn omdat onze nadruk zo sterk op co-creatie ligt. Dit fonds zou 40% van de subsidiabele kosten voor vergoedingen ten bate van de gemeenschap kunnen bijdragen.
- Momenteel onderzoeken wij nog de mogelijkheden om een aanvraag in te dienen bij het Letterenfonds, voor financiële ondersteuning van het verhalenboek (uitgave-kosten en vertalingskosten).
- BONAI samen met Stichting Chich'i Tan, Stichting STINAPA, Stichting Scholengemeenschap Bonaire, Stichting Jeugdwerk Jong Bonaire, Stichting Magazina di Rei, Stichting FuHiKuBo, Stichting Akseso, en Stichting Mental Health Caribbean. Dit zijn organisaties die elk op hun eigen manier ook bijdragen aan ons initiatief (bijv. in de vorm van het ter beschikking stellen van ruimte).

Eigen bijdragen:

- De uren voor de inzet van ██████████ (BONAI) voor de workshops zijn krap begroot. Zij draagt namelijk ook als vrijwilliger aan het initiatief bij;

- Voor de post 'uitwerken van de opgenomen verhalen' (begroot op 24 uur/€ 1800) zijn geen kosten opgevoerd. [redacted] zal dit vanuit haar BONAI-functie uitvoeren. Om dezelfde reden voert zij ook geen uren op voor de post 'Opstellen conceptversie boek';
- Ons initiatief biedt een uitgelezen mogelijkheid om Caribische en niet-Caribische studenten kennis te laten maken met dit innovatieve type participatief archeologie- en erfgoedonderzoek. De uren die samenhangen met de formele organisatie, opleiding, en begeleiding (in de vorm van stages) zijn niet opgevoerd. [redacted] zal dit vanuit haar werk als universitair docent uitvoeren;
- De kosten voor de Social Media Manager (begroot op 17 uur/€ 1275) zijn niet opgevoerd, omdat deze kunnen worden betaald van een bijdrage die BONAI vanuit het Fonds voor Cultuurparticipatie heeft ontvangen.
- De uren van [redacted] voor het organiseren van een Caribbean Ancestry Club evenement worden niet opgevoerd (begroot op 40 uur x €75=3000).

Ingevuld door: [redacted]

Datum: 6 september 2024